

ІННОВАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Козинський С.М.

Розглянуто загальні питання формування внутрішнього ринку в Європейському Союзі та визначено роль у цьому процесі інновацій.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасній економічній літературі вже стало правилом розглядати інноваційну проблематику як цілком самостійну, таку, що має власний зміст та форми проявлення. Не піддаючи сумніву доцільність такого підходу та виникаючих у зв'язку з ним міждисциплінарних досліджень, все ж вважаємо за необхідне зосередити увагу на деяких політичних та управлінських обставинах, які сьогодні очевидно виявляються своєрідними каталізаторами зростаючого інтересу до інноваційного процесу.

З цього приводу безумовний інтерес представляє практика Європейського Союзу, який, з одного боку, наголошує на виключному значенні інновацій для корінної модернізації економік країн-членів ЄС, а з іншого, - вживає управлінські заходи, спрямовані на їх масштабну підтримку. Розвиток цих процесів неминуче приймає вигляд складної системи взаємодії інститутів ринку та держави, що створює широке поле для досліджень соціально-економічної природи даного явища.

Окремою проблемою в даному контексті є неоднаковий рівень розвитку економік країн-членів ЄС та, відповідно, й неоднакова спроможність до підтримки інновацій інститутами ринку. Через це і відповідальність держави за підтримку інновацій виявляється різною в окремих країнах Союзу. Значення цього фактору особливо відчувається на тлі політики вирівнювання розвитку окремих регіонів об'єднаної Європи, що є одним з фундаментальних принципів її існування.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Вагомий внесок у дослідження інновацій під таким кутом зору становлять праці Д. Дайнена, Н. Х., Клодта, Мусиса, П.В. Луцишина, В.Л. Пілюшенка, С.В. Федонюка та деяких інших авторів. Поєднуючи у своїх дослідженнях інтерес до інновацій з аналізом впливу на них політичних факторів, вони створюють необхідне підґрунтя для розуміння цього процесу, як такого, що визначається місцем інновацій у зростанні конкурентоспроможності виробництва. Через це і управлінська діяльність приймає вигляд фактору, цілком залежного від її оцінки ринком. Отже, конкурентоспроможність

здатен визначати тільки ринок. У випадку Європейського Союзу таку роль переважно виконує його внутрішній ринок.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Між тим, діяльність на користь підвищення конкурентоспроможності національної економіки, яка виходить не з загальноєвропейських, а суто внутрішніх причин є недостатньо дослідженою у вітчизняній науці. Поряд з тим слід визнати, що саме цей комплекс заходів визиває найбільшу зацікавленість у країнах, які пов'язують майбутнє своєї економіки з адаптацією до вимог внутрішнього європейського ринку.

Мета статті. З такої точки зору безумовний інтерес визиває практика підтримки інновацій в Польщі, де вже накопичено достатній досвід їх стимулювання. У той же час, аналіз різноманітних факторів впливу на динаміку національного інноваційного процесу все ще залишається мало дослідженим. У зв'язку з цим метою даної статті слід вважати виявлення тих факторів, що походять від самої організаційної природи Європейського Союзу, членом якого Польща є з 2004 року.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний інтерес до інновацій в Європейському Союзі цілком походить від їх очевидного значення для зростання конкурентоспроможності виробництва. Таке розуміння інновацій закріплено у ключових положеннях організації європейської спільноти і з ним пов'язується амбіційна ціль Співдружності – перетворити Європу у лідера соціального-економічного прогресу, здатного конкурувати у глобалізованій економіці за рахунок організаційних переваг.

При цьому, такий прогрес у ЄС ототожнюється з довгостроковим розвитком економіки на підставі зростання продуктивності праці, що закономірно знаходить своє відображення у рівні життя людей. З цього приводу особливої уваги заслуговує наступне:

1. Звернення до інноваційної проблематики виявилось похідним від стурбованості європейців загальним відставанням Європи від США. Саме порівняно менша конкурентоспроможність економіки регіону й визначила контекст та зміст стратегії ЄС, прийнятої у березні 2000 р. в Лісабоні. Погоджуючись з тими, хто вважає цю стратегію результатом уявлень щодо слабкості європейської економіки порівняно з американською [1, с.21] відмітимо, що й досі США залишаються головним конкурентом ЄС по кожному з пунктів Лісабонської стратегії.

Навіть, створюючи у 2004 р. так звану «Групу високого рівня» під керівництвом В. Кока для аналізу та оцінки стану виконання Лісабонської стратегії, європейці все одне, - порівнювали власні досягнення з США. У рапорті Групи (відомого як «Рапорт Кока»), вказувалося, що ЄС повинен стати лідером на світових ринках, а інновації слугувати цьому. Це знайшло відбиття й в рекомендаціях Групи, де головним джерелом успіху

пропонувалося розглядати перехід до економіки знань з відповідним ставленням до науково-дослідницького сектору економіки [2, с.19-21].

Незважаючи на те, що й у подальшому в ЄС проблема стимулювання інновацій залишалася головною при удосконаленні Лісабонської стратегії (наприклад, у 2005 р.), все ж середину 2000-х рр. слід вважати особливо плідною для пошуку вірних організаційних рішень. Так, остаточне закріплення зв'язку між інноваціями та економікою знань, що приходиться на цей період, дає підстави для розв'язання звичайних суперечностей, що супроводжують пошук тих, хто розриває технологічну природу інновацій з їх соціально-економічною формою.

З цього приводу слід особливо підкреслити значення комюніке Європейської Комісії, прийняте у 2006 р. під назвою «Використання знань на практиці: широко задумана стратегія для ЄС», яке стало підставою для розгляду Європейським парламентом, з приводу чого ним було прийнято позитивне рішення у наступному році. Тут було визначено 10 найважливіших напрямків діяльності, спрямованих на забезпечення свободи так званого «руху знань», що на практиці має відбитися у створенні єдиного ринку праці для науковців та дослідників.

Така свобода руху отримала назву п'ятої свободи [3, с.193], доповнюючи собою вже заявлене європейцями прагнення до зняття обмежень на шляху вільного обігу товарів, капіталу, праці та послуг на території ЄС. Такий вільний рух знань закономірно перетворюється у фундаментальну характеристику внутрішнього ринку ЄС, по відношенню до якого він виступає не просто ресурсом, що обертається на ньому, а фактором, принципово важливим для економічного розвитку.

2. Інноваційну проблематику у ЄС доцільно розглядати з точки зору її реалізації у цілком певному соціально-економічному просторі – соціально орієнтованій економіці. Як наслідок і вплив держави в напрямку підтримки інновацій виглядає закономірним, системним фактором розвитку як економіки, так і соціальної організації в цілому.

Слід усвідомлювати, що, формування Євросоюзу не відміння принципів соціальної держави з усіма її важелями впливу на економіку, а скоріше адаптує їх до нових умов. Отже, з точки зору історії, досвід найбільш потужних країн ЄС в справі побудови соціальної держави виявляється не просто вагомою соціальною інновацією, а привабливою для інших (що додає процесу розширенню ЄС додаткового динамізму). Розуміння цього є важливим з огляду значення інновацій для підтримки фундаментальних основ соціальної організації та, одночасно, врахування тих обмежень, що накладає така соціальність на інноваційні процеси.

Поряд з тим, доцільно виокремлювати три рівні організаційної підтримки інновацій, що вже склалися у європросторі:

1. Загальноєвропейський рівень, сформований спільним баченням країн-членів ЄС щодо джерел, механізмів та ресурсів розвитку Євросоюзу, як певного економічного простору. Тут вирішального значення набуває фактор створення спільного внутрішнього ринку Європейського Союзу. У зв'язку з цим принципового значення набуває те, що такий ринок розглядається в якості простору, на якому з часом мають бути забезпечені єдині правила господарювання та однаковий захист конкуренції. Це сприятиме досягненню головної мети економічної стратегії ЄС – створенню зони вільного пересування капіталів, робочої сили та товарів.

У свою чергу, створення такого простору полегшує й впровадження певних стандартів, до яких сам ринок часто не має відношення. Так, наприклад, додержання екологічних нормативів, походить скоріше від організованого впливу на ринок з боку керівних органів ЄС та різноманітних громадських рухів, чим від ринкової самоорганізації. Остання, незважаючи, навіть, на окремі приклади соціально орієнтованої поведінки окремих підприємств, все одно потребує зовнішнього впливу для врахування у повсякденній масовій практиці підприємств стандартів сталого розвитку.

2. Національний рівень, представлений практикою окремих країн, їх баченням щодо розвитку інновацій на власній території. Зрозуміло, що у даному випадку має місце реалізація суто національної стратегії, відповідальність за реалізацію якої несе уряд країни. Виходячи з національного рівня підтримки інновацій у Євросоюзі помітними слід вважати дві тенденції:

2.1. Порівняно невисока активність держави з прямої підтримки інновацій у країнах Західної Європи та її зосередженість на захисті конкуренції, як середовища, що стимулює інноваційну поведінку фірм. З цього приводу доречним є твердження відносно того, що еволюція державної політики у таких країнах протягом останніх 25 років корінним чином змінила первісні форми, напрямки та інструменти державної підтримки інновацій. Сьогодні це скоріше практика м'якої підтримки користувачів новітньої технології, політика, у якій держава виступає координатором та своєрідним фактором створення інституціональних рамок для ринкового саморегулювання обігу інновацій [4, с.118], суб'єктами якого виступають усі зацікавлені сторони (науково-дослідні організації, підприємства та споживачі).

Слід визнати, що такий характер підтримки за своєю логікою (яка виходить з пріоритету ринкових важелів стимулювання інновацій) відповідає намаганням європейців використати інноваційність в якості одного з найважливіших факторів розвитку внутрішнього ринку ЄС. Отже, вільний, територіально необмежений пошук зв'язку виробників та розробників нових продуктів та технологій, є насправді найкращим

будівельним матеріалом спільного для усіх країн ринку. У той же час, такий ринок має стимулювати інновації, створювати нові умови для збільшення продуктів, виробництво яких потребує досліджень та винаходів [5, с.3-4]. Тим самим, інновації на такому ринку діятимуть на подолання тієї прірви, що віддаляє сьогodнішню Європу від її основних конкурентів.

2.2. Значно більша активність держави з підтримці інновацій та різноманіття її форм, спостерігається у країнах Центральної та Східної Європи, де самі інновації, між іншим, розглядаються в якості джерела подолання розбіжностей у рівні економічного розвитку між новими та старими членами ЄС. Тут має значення вже не стільки курс на формування спільного внутрішнього ринку (частиною якого є кожна з недавно прийнятих країн ЄС), скільки створення єдиного соціального простору, «підтягування» до його стандартів новопринятих країн за рівнем життя та ін.

З цього приводу слід зазначити, що новоприняті країни, відстають від розвинених не тільки за показниками рівня життя, а також і за показниками інновацій. Так, згідно однієї з найважливіших структурних характеристик інноваційного розвитку національної економіки, прийнятому у ЄС, - частині видатків на дослідження у валовому національному продукті, питома вага витрат за цією статтею у 2006 р. бюджетом, усіма суб'єктами господарювання та вищими навчальними закладами Польщі дорівнювала 0,56. У той час, як цей показник по 27 краях ЄС становив 1,84, а у ЄС-15 доходив до 1,91 [6, с.58].

Тому й не дивно, що порівняння можливостей центральних органів влади, наприклад, Німеччини та Польщі щодо їх впливу на інноваційні процеси, приводить до визнання більших повноважень саме польських урядових органів [7, с.51]. Отже, вони повинні виконувати роль каталізатору наздоганяючого розвитку країни у європейській спільноті. Враховуючи кінцеву мету такої практики – повної адаптації до європейських стандартів та норм, зазначені високі повноваження держави можна вважати перехідними – такими, що лише у певному періоді не суперечать базовим принципам організації інноваційної діяльності у ЄС з притаманним йому пріоритетним значенням ринкових регуляторів інноваційної діяльності.

Важливою характеристикою такої діяльності стає концентрація управлінських функцій в одному державному органі, за рахунок чого досягається можливість координувати роботу одразу по декількох взаємопов'язаних напрямках діяльності. Так, наприклад, Польське агентство розвитку підприємництва (яке виникло через поступове об'єднання спеціалізованих структур з підтримки малих і середніх підприємств, поширення новітніх технологій та регіонального розвитку)

зосередило необхідні важелі для ефективної координації інвестиційних, інноваційних та модернізаційних програм у національній економіці.

Зазначимо, що успішність такої різнопланової діяльності Агентства була підготовлена інвестиційно сприятливим кліматом країни, традиційно високим значенням у національній економіці малих підприємств та високим рівнем децентралізації економіки. Тому й логічним виявилось підтримувати інновації, розраховуючи на малі підприємства, як їх рушійну силу.

3. Регіональний рівень підтримки інновацій є в перспективі найголовнішим для Євросоюзу хоча би виходячи з загальної стратегії об'єднання, яке бачить саму Європу континентом регіонів. Вже сьогодні у західній частині Європи регіональний рівень регулювання інноваційних процесів явно перебирає на себе основні повноваження в цій сфері.

Слід визнати й значне різноманіття форм регіональної підтримки, а точніше - організації інноваційної діяльності у ЄС. Тут до них відносяться не тільки суто управлінські рішення, пов'язані з формуванням певних фінансових фондів чи наданням преференцій за територіальною ознакою, а й заходи, побудовані на спільному інтересі суб'єктів регіональних відносин. Тому й сприяння формуванню кластерів, підприємницьких інкубаторів, створення спеціальних економічних зон, технологічних парків, центрів якості та технологічного трансферу посідає таке місце у підтримці інновацій [7, с.52].

На регіональному рівні (як і на загальнонаціональному) підтримка інновацій може бути представлена двома рівнями. Перший, сформований «рамковою» політикою ЄС, яка вимагає пріоритетів з розвитку стосунків між науково-дослідним сектором та промисловістю. Тут першочергового значення набуває реалізація принципу поєднання знань з виробництвом. Завдяки цьому передбачається «включити» додаткові важелі розвитку пропозиції загальноєвропейського внутрішнього ринку, зробити його здатним задовольняти зростаючий попит у довгостроковій перспективі.

Значення цього фактору напередодні очікуваної нанотехнологічної революції створює, навіть, певний драматичний фон, оскільки виграш від створення ринкових структур та механізмів, здатних перетворювати досягнення науки у практично корисні блага, не обмежується тільки економічними показниками. Це питання скоріше геополітичне.

Другий рівень утворює практика підтримки інновацій з метою вирівнювання розвитку регіонів. Вона походить від фундаментальних цінностей Євросоюзу, які лише частково можуть бути пов'язані з чисто економічною стороною його функціонування. Характерно, що найбільша активність ЄС у сприянні інноваціям коштами здійснюється саме тут, - через діяльність структурних фондів Союзу.

Ключовою ланкою організаційного поєднання двох рівнів сприяння інноваціям у регіонах є регіональні інноваційні стратегії. Саме вони несуть на себе основне «навантаження» з оптимізації регіональної структури, що сприяє інноваціям, враховують можливості залучення коштів структурних фондів тощо. Однак найбільш важливою, можна сказати, їх методологічною частиною, є дві принципові позиції, які різко виокремлюють саму природу європейського типу формування стратегій в цій сфері:

1) вирішальним етапом їх формування є порівняльний аналіз з широкого кола потреб бізнесу, технологічного розвитку, потенціалу дослідницького сектору у сфері технологій, фінансів, організації, управління та освіти з метою активізації взаємодії місцевої влади, науки та підприємницького середовища;

2) регіональні інноваційні стратегії є підставою для формування національної інноваційної стратегії, яка, по відношенню до них, виступає не просто певною формою їх поєднання, а головним чином – координації [8, с.51].

Такий підхід змінює й роль науки у формуванні регіональних стратегій. Принципово важливим стає бачення науковців щодо резервів розвитку інновацій у регіоні, механізмів з їх активізації. На цій підставі значно легше досягти оптимальності за широким колом суспільно важливих проблем, чим при визначенні пріоритетів розвитку регіонів, керуючись бюрократичними вимогами, що походять з централізованого бачення інноваційного розвитку.

Висновки і перспективи подальших розробок. Оцінюючи сучасну інноваційну практику у ЄС слід усвідомлювати те, що вона виходить за межі суто економічної тематики. Пошук оптимальних форм взаємодії науково-дослідницького сектора та промисловості, державного управління та місцевого самоврядування відбувається на фоні формування єдиного внутрішнього ринку та вирівнювання соціальних стандартів.

З цих позицій особливої уваги заслуговує досвід підтримки інновацій у країнах, що недавно приєдналися до ЄС. Тут найбільш цінною для України виявляється практика Польщі, яка демонструє високий динамізм формування середі, сприятливої для розвитку інновацій. Вагомий елемент цієї середі становлять регіональні інноваційні стратегії, які, через розвиток продуктивних сил територій, перетворюються в інструменти формування внутрішнього ринку Євросоюзу в цілому.

Формування таких стратегій самими регіонами виходячи з раціонального бачення напрямків використання власного ресурсного потенціалу, цілком відповідає принципам функціонування ринку. Отже, збереження права та можливості прийняття рішень з використання ресурсів на рівні підприємств та регіонів, є не тільки кроком в напрямку

децентралізації, але і певної гармонізації всієї системи управління інноваційним розвитком. У свою чергу, наявність такої відповідності створює необхідний фундамент для якісного удосконалення інноваційної практики – побудованої не тільки на ініціативній діяльності суб'єктів господарювання, а і територій.

Література:

1. Strategia Lizbońska a możliwości budowania gospodarki opartej na wiedzy w Polsce – wnioski i rekomendacje//Pod red. E. Okoń-Horodyńskiej, K. Piecha. – Warszawa: Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, 2005. – 150s.
2. Facing the challenge. The Lisbon strategy for growth and employment//Report from the High Level Group chaired by Wim Kok, - Luxembourg, 2004. – 52 p.
3. 5 lat w Unii Europejskiej//Warszawa: Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, 2009. – 593 s.
4. Innowacje i transfer technologii. Słownik pojęć Bąkowski A., Głodek P., Gołębiowski M. ta in. - Warszawa: PARP, 2005. – 199 s.
5. Konsultacje publiczne na temat przyszłości rynku wewnętrznego. - 2006-05-12. -16 s. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.mgip.gov.pl/konsultacje+rynek+wewnetrzny.htm>
6. Polska 2008. Raport o stanie gospodarki//Ministerstwo Gospodarki. - Warszawa: Departament Rozwoju Gospodarki, 2008. – 215 s.
7. Systemy wspierania innowacji i transferu technologii w krajach Unii Europejskiej i w Polsce. Poradnik przedsiębiorcy//Sosnowska A., Poznańska K. ta in. – Warszawa: PARP, 2003. – 150 s.
8. Założenia polityki naukowej, naukowo-technicznej i innowacyjnej państwa do 2020 r.//Ministerstwo nauki i informatyzacji. – Warszawa, 2004. – 62 s.

Abstract

Kozinsky S.M.

Innovational context of formation internal market in European Union.

The common questions of internal market formation in European Union are investigated and defined innovation role in this process.